

Overlopers bewegen niet

 Jo Buelens

 Politicaloog VUB

Het houdt niet op, die overlopers. Dat is alvast de indruk die er de laatste jaren wordt gewekt. Wie al langer in het politieke bedrijf is geïnteresseerd, kan zich maar één andere woelige periode van overlopen herinneren. In het midden van de jaren '60 gingen parlementairen naar het RW om jaren daarna terug weg te lopen. De kleurrijkste route was weggelegd voor François Périn en Jean Gol: van de rode PS naar het rood-gele RW tot de blauwe PRL(W). Dan is het wachten tot '92-'93 om de VLD te zien aangroeien met parlementairen van een andere partij. Vooral de leegloop bij de VU was opvallend. De laatste maanden is Agalev aan de beurt: drie parlementairen op enkele maanden tijd is niet niks.

De eerste indruk is dan ook: er beweegt wat in het politieke veld. Niets lijkt wat het is, ook in dit geval. Wie verandert van partij doet dit uit onvrede met de huidige partij. Deze hypothese gaat ervan uit dat de overstap met ideologie te maken heeft. In de verklaringen, die de betrokkenen afleggen over de reden van hun wissel, staan de ideologische redenen toch steevast vooraan.

Ontevreden klanten

Ontevredenheid met de partij: dan denken we automatisch terug aan Hirschman (1970), een econoom die enkele theorieën heeft ontwikkeld over ontevreden klanten of leden van een organisatie. De leden hebben drie mogelijkheden om hun ongenoegen te uiten. Hij noemt ze: 'exit', 'voice' en 'loyalty'. Loyalty is wat grommelen en klagen tegen bureaus, maar blijven waar je bent. Voice is krachtig protesteren en trachten de firma of groep van gedachten te doen veranderen. Hoe actiever deze groep is, hoe meer hun proteststem doorklinkt. Hoe meer de organisatie zich aanpast

aan hun kritiek, hoe flauwer hun protest wordt. Overlopers kiezen voor de laatste oplossing: exit. Ze verlaten de groep en stoppen met politiek of sluiten zich bij een andere groep aan. Indien deze veranderingen op kleine schaal verlopen, gebeurt er niets. De oude partij is een lastpost kwijt, de nieuwe partij voelt zich bevestigd. Zij heeft allerminst een reden om van strategie of inhoud te veranderen.

Opdat de oude partij zou veranderen, moet de uittocht massaal zijn. Het ledenverlies doet nadenken over de huidige koers. Dit fenomeen kennen we bij verkiezingsnederlagen. Het zijn dan niet de leden, maar de kiezers die afhaken. Het is een algemeen fenomeen: de partij die verliest trekt zich terug voor een grondige evaluatie en komt daarna met enkele wijzigingen voor de dag. De organisatie wordt wat aangepast, het gedachtengoed wat veranderd, het appèl op de leden verhoogd, enkele nieuwe gezichten worden voor de kar gespannen.

Te veel gemor verlamt

Hirschman zegt nog iets: teveel 'voice' of protest in een organisatie werkt verlamdend. Op dat ogenblik weet niemand meer in welke richting er gedacht moet worden, want er is overal kritiek. Dat is wat Agalev al lang overkomt: interne kritiek van overal en op alle vlakken. En daar zijn twee belangrijke redenen voor. De eerste ligt in de ideologie van de partij. Basisdemocratie is zo fundamenteel in het programma dat het ook intern moet worden toegepast om geloofwaardig te zijn. Er bestaat dus duidelijk een structuur om te luisteren naar de basis en dus ook naar haar kritiek. Een beslissing van de partijtop stuit altijd op protest, al was het maar door het feit dat er ei-

genlijk geen top zou mogen zijn. Want dat is toch basisdemocratie? Een tweede reden zit vervat in de politieke uitgangspositie van Agalev. Ze is gestart als protestpartij. De overgang van beweging naar partij had heel wat voeten in de aarde en is tot op heden door sommigen nog altijd niet echt aanvaard. Wie zich tegen de traditionele politiek opstelt, trekt automatisch kritische, protesterende mensen aan. Al van bij de aanvang werd dit sterk gevoeld. Vandaar dat alle publicaties in de beginperiode wel ergens de basistekst vermeldden: "er zijn er die beweren dat de groenen overall tegen zijn. De groenen zijn vóór..." en dan volgde een opsomming van alles waar de groenen voorstander van zijn.

Beleid versus ideologie

Agalev evolueert al een tijd in de richting van het beleid. Niet alleen op plaatselijk vlak wordt er beleidsverantwoordelijkheid opgenomen, maar ook op het nationale niveau was het St.-Michielsakkoord een duidelijke overgang. Het was de eerste keer in België dat met de groenen werd onderhandeld om het beleid te steunen in ruil voor toegevingen op ecologisch vlak. Beleid voeren houdt het sluiten van compromissen in, zeker in een meerpartijen-systeem. Dit staat haaks op een doorgedreven ideologie. Het beleid dat zo werd bekritiseerd, moet nu worden aanvaard in ruil voor het verwezenlijken van de eigen agendapunten. Het zijn de meest ideologische leden, die hierop het hevigst zullen reageren.

De combinatie van protest en ideologie geeft de partij een heel eigen dynamiek, of juist een gebrek eraan. Een breed doorgevoerde basisdemocratie geeft een trage, maar gedragen partijdynamiek. Dit werkt uitstekend voor het ontwikkelen van een ideologie of een visie op lange termijn, waarmee geen tijdsdruk gemoeid is.

Voor efficiënte beleidsvoering is echter ook een andere kwaliteit nodig: een structuur die snel kan inpikken op een steeds wisselende actualiteit. Ook dat is beleid. Hier is een brede beslissingsstructuur minder efficiënt. Vooral de snelheid komt in het gedrang. Vraag is of het wel goed is dat er zo snel moet worden beslist. Maar in de huidige politiek is dat niet de vraag. Wie het beleid mee wil voeren, moet snel kunnen be-

slissen, of op korte termijn kunnen onderhandelen in besloten ruimtes. De achterban moet dan volgen, anders hebben nachtelijke besprekingen geen zin. Dat is de huidige politieke realiteit. Het is moeilijk om in het beleid te stappen en deze spelregels toch niet na te komen. De partij hieraan aanpassen is in de eerste plaats een structureel probleem. De overlopers gaan hieraan niets veranderen, integendeel, ze hebben een stabiliserend effect.

In het gelid

In een Amerikaans onderzoek naar de opvattingen van de partijmilitanten die overliepen, kwam Mary Kweit (1986) tot dit stabiliserend besluit. De overlopers stemmen in de lijn van hun nieuwe partij en vertonen geen dissident gedrag. De nieuwe partij verandert dus niet. In een interview in *Knack* van 17 februari 1993 geeft Magda Aelvoet dit fenomeen aan voor de Belgische politiek: "Wat mij daarbij ontzettend stoort, is de wijze waarop ze die overlopers in de pas laten lopen. Van bij de eerste stemmingen al over het federale België (...) verplichtten ze Coveliërs en de andere overlopers tegen te stemmen. Coveliërs kondigde aan dat hij het St.-Michielsakkoord niet in het gedrang wilde brengen, maar bij de eerste stemming stond hij al in het VLD-gelid. Als er met de overlopers al problemen kunnen rijzen, zoals met de stemming over het centrum voor etnische gelijkheid en bestrijding van het racisme, dan komen Pierre Chevalier en Coveliërs gewoon niet opdagen. Zij hadden nochtans aangekondigd dat ze dit zouden stemmen. Dat is toch gênant?"

De nieuwe partij krijgt leden bij die in het gelid stappen. De oude partij is een paar lastposten kwijt. De interne kritiek vermindert en de lijn kan worden verdergezet. De groep die overloopt is immers niet zo groot. In het concrete geval van Agalev gaat het om parlementairen die geen verkiesbare plaats meer kregen of niet werden herkozen in de nieuwe legislatuur. Het is dan ook de vraag of de interne partijdynamiek hierdoor wordt geraakt. Ze werden immers door de partij en haar militanten reeds zelf op een zijspoor gezet. De getalsterkte in kamer of senaat wordt als dusdanig niet aangetast. Dit is het verschil met de

overgangen naar de VLD na '93. Indien we Hirschmann volgen kan het verminderen van de 'voice' op Agalev misschien juist een rustgevend effect hebben. Als door het weggaan van een soort interne kritiek, de richting duidelijker wordt, dan kan het in de partij stabiliserend werken. De andere 'voice'-elementen kunnen dan misschien meer worden beluisterd en de strategie en de ideologie aangepast.

Het effect van de overlopers op het kiezerspubliek is moeilijk in te schatten. Voor de VLD en de Europese verkiezingen is het alleszins beneden de verwachtingen gebleven. De verwachte doorbraak kwam er niet. Het resultaat op de uitslag van Agalev is pas na 21 mei te meten. Het is dan nog zeer de vraag hoe dit kan worden ingeschat, omdat overlopers nergens een verkiesbare plaats krijgen.

Overlopers bewegen niet

Dreigen met overlopen is een veel efficiënter middel om veranderingen te brengen. Het is de tactiek die José Happart regelmatig toepast bij de PS. Hij blijft regelmatig dreigen met het oprichten van een nieuwe Waalse federalistische partij. De populariteit van Happart bij de kiezer maakt zijn gewicht groot. De regelmatige opwellingen van Waalse gevoelens in PS-standpunten moeten dan ook wellicht hierdoor verklaard worden. Hirschman stelt: "De dreiging om te vertrekken zal door het loyale lid geuit worden, als laatste middel om de organisatie te beïnvloeden". Wie nog gelooft in verandering moet dreigen met opstappen, maar het zeker nooit doen. Want overlopers bewegen noch hun oude noch hun nieuwe partij tot veranderen. Overlopers bewegen niet.